

цінами, які визначають самостійно чи на договірних засадах. Обслуговуючі кооперативи надають послуги за цінами і тарифами, що встановлюються на договірних засадах окремо для членів кооперативу та інших осіб.

За видами господарської діяльності кооперативи розділяються на сільськогосподарські, промислові (у сфері виробництва і послуг), рибальські, старательські (видобуток золота), міжгосподарські по виробництву продукції рослинництва і міжгосподарські по виробництву продукції тваринництва.

На даний час в Україні створені і діють сільськогосподарські, споживчі, житлово-будівельні, сервісні, садівничі, дачні, гаражні кооперативи, кооперативи власників квартир у багатоквартирних будинках і кредитні союзи.

Проведений аналіз свідчить, що діюче українське законодавство передбачає велику кількість різних видів кооперативів. Разом з тим, правовий статус багатьох з них недостатньо розроблений, що викликає певні ускладнення в їх діяльності.

Список літератури: 1. Кооперативне право. / Підручник. / За ред. член-кор. НАН України В.І. Семчина. К., 1998. 2. Закон України «Про споживчу кооперацію» від 10 квітня 1992р. // Відомості Верховної Ради. 1992. № 30. Ст.414. 3. Абова Т.Е. Производственные кооперативы в России. Правовые проблемы теории и практики // Государство и право. 1998. № 8. 4. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 р. // Відомості Верховної Ради. 1997. № 39. Ст.261. 5. Закон Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О сельскохозяйственной кооперации» от 2 ноября 2000 р. // Голос Украины. 2000. № 250.

Надійшла до редколегії 09.07.01

Л.А. Савченко

ВИДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ: СПРОБА КЛАСИФІКАЦІЇ

Відомо, що питання, видів, фінансового контролю, досить неоднозначне вирішено у науковій літературі.

На думку автора, класифікація фінансового контролю за суб'єктами передбачає поділ його на державний і недержавний. Оскільки критерієм поділу фінансового контролю на державний і недержавний є суб'єкт, то можна зробити висновок, що суб'єкт, який здійснює контроль, є державним або недержавним. Державний фінансовий контроль здійснюють органи державної влади і управління, а також спеціалізовані державні органи фінансового контролю. Суб'єктом недержавного фінансового контролю є аудитори і аудиторські фірми, а також відповідні служби самих господарюючих суб'єктів, (приватних підприємств).

Державний фінансовий контроль - це спосіб реалізації фінансової політики держави. Його основними завданнями є виявлення правопорушень у фінансовій сфері, а також оцінка законності й ефективності використання державних коштів і використання державної власності, а також притягнення до відповідальності винних осіб з метою запобігання скоєнню нових порушень як з боку правопорушника, так і з боку інших осіб, оцінка доцільності і обґрунтованості рішень, які приймаються і стосуються фінансових

питань, з метою попередження можливого недоцільного та неефективного залучення та витрачання коштів: інформування громадськості про результати перевірки та про вжиті заходи тощо.

Недержавний фінансовий контроль відрізняється від державного фінансового контролю тим, що контроль з боку компетентних державних органів спрямований головним чином на захист інтересів держави, в той час як метою недержавного фінансового контролю найчастіше є захист інтересів господарюючих суб'єктів, які зацікавлені в достовірності і якості обліку та звітності по фінансово-господарській діяльності, що зрештою відповідає і інтересам держави. Ці два види фінансового контролю також відрізняються характером і обсягом контрольних повноважень, колом підконтрольних об'єктів, формами і методами фінансового контролю, його юридичними наслідками зокрема, наприклад, правом застосовувати певні заходи впливу до порушників фінансової дисципліни.

На думку автора, слід виділяти певні підвиди державного і недержавного фінансового контролю. Так, державний фінансовий контроль в залежності від правового статусу суб'єктів контролю, їх контрольних повноважень можна поділити на такі підвиди: загальнодержавний і відомчий. Загальнодержавний фінансовий контроль може бути парламентським, інституційним, президентським, адміністративним, а відомчий – внутрівідомчим і внутрігосподарським.

Підвидами недержавного фінансового контролю є аудиторський і внутрішній контроль приватних підприємств, комерційних організацій.

Перераховані різновиди державного фінансового контролю мають свої особливості. Вони відрізняються за характером і обсягом, формами і методами проведення, юридичними наслідками контролю.

На жаль, на сьогодні в українській юридичній літературі поняття парламентського контролю не зовсім чітко визначено, хоча повноваження Верховної Ради України з приводу його здійснення закріплені у ст. 85 Конституції України. Крім Верховної Ради України, цей контроль здійснюють і її комітети.

Парламентський фінансовий контроль здійснюється на всіх стадіях складання, розгляду і затвердження Державного бюджету України, а також затвердженні звіту про його виконання. З цією метою парламент створює бюджетний комітет, основним завданням якого є перевірка законності і повноти передбачених у бюджеті державних витрат і доходів, ефективності і доцільності використання державних коштів. З точки зору норм Конституції, парламент має пряме відношення до будь-якої стадії бюджетного процесу. Він може здійснювати вибіркового контролю через галузеві комітети, що перевіряють фінансову діяльність окремих ланок фінансової системи.

Необхідність виділення наступного підвиду державного фінансового контролю – інституційного – зумовлена розвитком незалежних спеціальних органів фінансового контролю – контрольно-рахункових палат. Хоча згідно з ст.98 Конституції України Рахункова палата України здійснює від імені Верховної Ради парламентський контроль, але, на думку автора, доцільно

все ж таки виділяти цей підвид контролю. Інституційний контроль також здійснює Рахункова палата Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Президентський контроль здійснює Президент України, контрольні повноваження якого в сфері фінансової діяльності впливають з його конституційного статусу як глави держави. Президент України здійснює свої контрольні функції, підписуючи закони України про Державні бюджети на відповідні роки. Необхідно зауважити, що на сьогодні такий підвид державного фінансового контролю, як президентський, в Україні ще остаточно не сформувався.

Адміністративний фінансовий контроль - це контроль, що проводять органи управління фінансами держави. Ці органи здійснюють повноваження в сфері фінансового контролю поряд з виконанням свого основного завдання – управління доходами і видатками держави. Одним із суб'єктів цього контролю є Кабінет Міністрів України, який здійснює контроль за державними фінансами під час безпосередньої практичної реалізації фінансової політики держави, державної політики в галузі ціноутворення і оплати праці, здійснення загальнодержавних і міждержавних економічних програм, і звичайно під час складання і виконання Державного бюджету України і звіту про його виконання тощо. До суб'єктів адміністративного контролю слід віднести Міністерство фінансів України, яке займає особливе місце в системі державного фінансового контролю і здійснює багатогранну контрольну діяльність в процесі формування державного бюджету, на етапі його здійснення, а також під час проведення різноманітних перевірок і ревізій. Адміністративний контроль також здійснюють спеціальні контрольні служби Міністерства фінансів України. Державне казначейство України, Державна контрольно-ревізійна служба, а також Державна податкова служба України.

Наступним підвидом державного фінансового контролю є відомчий контроль. Цей вид контролю є продовженням і доповненням адміністративного контролю. Його здійснюють міністерства, інші центральні органи виконавчої влади. До різновидів відомчого контролю слід віднести: внутрішній і внутрігосподарський контроль.

Основні завдання відомчого контролю та порядок проведення, права і обов'язки ревізорів визначаються Положенням про відомчий контроль у системі міністерств, інших центральних органів виконавчої влади за фінансово-господарською діяльністю підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління, що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10.07.98 № 1053 [1].

До основних завдань відомчого фінансового контролю слід віднести здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю, цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів, збереженням державного майна, економічним використанням матеріальних і фінансових ресурсів, за виконанням планових завдань, правильністю ведення бухгалтерського обліку, а також виявлення та усунення фактів порушення фінансової дисципліни, нанесення збитків, безгосподарності й марнотратства, переключення

звітності на підприємстві, в установах і організаціях, що належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади.

Проведення контрольних заходів здійснюється на підставі річних планів які погоджуються з Головним контрольно-ревізійним управлінням. Із зазначеного можна зробити висновок, що головним органом в сфері відомчого контролю є Головне контрольно-ревізійне управління України, оскільки з ним погоджуються плани проведення контролю, інструкції, йому або його територіальним підрозділам на їх вимогу подаються акти ревізій і перевірок.

На думку автора, такі повноваження щодо загального керівництва здійсненням відомчого контролю повинно мати Міністерство фінансів України, а не Головне контрольно-ревізійне управління України, оскільки Міністерство фінансів є центральним спеціалізованим органом державної виконавчої влади по управлінню фінансами, а отже - і по контролю за їх рухом та витрачанням.

Про неналежне здійснення відомчого фінансового контролю йдеться у постанові Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо поліпшення контрольно-ревізійної роботи в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади» від 10 липня 1998 р., де зазначається, що міністерства, інші центральні органи виконавчої влади не забезпечують належного контролю за дотриманням і зміцненням державної дисципліни, збереженням майна, ощадливим і раціональним використанням товарно-матеріальних цінностей і коштів, за станом їх обліку на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери їх управління.

Внутрішнім контролем охоплюються, як правило, не всі суб'єкти господарювання, а лише коло підприємств, установ, організацій, які підпорядковані даному міністерству, відомству.

Підтвердження існування такого контролю можна зустріти в нормативних актах. Так, в ст.21 Закону України «Про Рахункову палату» від 11 липня 1996 р. із наступними змінами мова йде про взаємодію Рахункової палати з іншими державними контрольними органами, зокрема, з органами внутрішнього контролю.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. банки повинні створювати службу внутрішнього аудиту, яка відповідно є органом оперативного контролю банку [2]. Ця служба виконує такі функції: наглядає за поточною діяльністю банку, контролює дотримання законів, нормативно-правових актів Національного банку України та рішень органів управління банку; перевіряє результати поточної фінансової діяльності банку; аналізує інформацію та відомості про діяльність банку, професійну діяльність її працівників, випадки перевищення повноважень посадовими особами банку; надає правління (раді директорів) висновки та пропозиції за результатами перевірок та інші функції, пов'язані з наглядом та контролем за діяльністю банку.

Служба внутрішнього аудиту має право на ознайомлення з усією документацією банку та здійснює нагляд за діяльністю будь-якого підрозділу

банку, але відповідно до зазначеного Закону вона не має владних повноважень щодо операцій, за якими здійснює аудит. Доцільно було б і в інших міністерствах, відомствах створювати такі служби.

Тривалий час внутрігосподарський контроль як різновид контролю не виділявся ні юристами, ні економістами, що стало причиною його недооцінки. У деяких джерелах було згадування органів внутрішнього контролю, під якими розумівся фактично внутрівідомчий контроль. Із загальним обґрунтуванням даного виду контролю вперше виступили Вознесенський Е.О. і Карасик М.А. у 1966 р. [3, с.64–65].

Пізніше такий вид фінансового контролю як внутрігосподарський почав виділятися багатьма авторами [4] Ковальова Н.О. не погоджується з авторами, які говорять про існування внутрігосподарського контролю і вказує, що його виділення в «самостійний вид звужує рамки внутрівідомчого контролю, вихолощує саму його суть, відриває від актуальних питань виробництва, його ефективності, економічного ведення господарства, глибокого аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій, допускає дублювання функцій внутрівідомчого фінансового контролю внутрігосподарським» [5, с.87]. На нашу думку, внутрігосподарський контроль є самостійним різновидом відомчого фінансового контролю. Значення цього контролю особливо зросло в останні роки у зв'язку з розширенням господарської самостійності підприємств і об'єднань. Внутрігосподарський контроль здійснюється на конкретних підприємствах, установах та організаціях їх керівниками та функціональними структурними підрозділами (бухгалтерією, фінансовим або планово-фінансовим відділом, відділами планування та нормування заробітної плати тощо). Цей контроль є органічною частиною системи управління організацією.

Його метою є підвищення ефективності керівництва цією організацією., дотримання фінансової дисципліни внутрі організації, розробка пропозицій по усуненню недоліків.

Для здійснення контролю за державними фінансами використовується інститут незалежного аудиту, активний розвиток якого в Україні (закономірним і безумовно позитивним процесом. Аудит - це перевірка фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання незалежними експертами (аудиторами), що здійснюють послуги на платній основі. Даний вид контролю дозволяє поєднувати інтереси держави і господарюючих суб'єктів. Перевірки здійснюються в інтересах як самих господарюючих суб'єктів, так і в інтересах держави. Фактично аудитори є фінансовими консультантами.

Аудит може здійснюватися незалежними особами (аудиторами), які виконують свої обов'язки індивідуально, займаючись приватною практикою на основі одержаних ліцензій. Частіше аудит здійснюється аудиторськими фірмами, тобто організаціями, які мають ліцензію на право здійснення аудиторської діяльності і займаються лише наданням аудиторських послуг.

Незалежні аудитори і аудиторські фірми не є конкурентами органів державного фінансового контролю. Навпаки, кваліфікований аудит може

стати значною допомогою в роботі державних органів фінансового контролю і здійснювати суттєвий вплив на підвищення ефективності їх роботи, на якісне виконання ними своїх завдань і функцій. Так, Законом України «Про Рахункову палату» передбачена можливість взаємодії Рахункової палати з іншими державними контрольними органами і органами аудиту, які зобов'язані сприяти її діяльності, надавати за її запитами інформацію про результати перевірок та ревізій, які ними проведено. Крім цього, Рахункова палата в межах своєї компетенції може залучати до участі у здійсненні контрольної-ревізійної діяльності, зокрема до проведення ревізій і перевірок на договірній основі, недержавні аудиторські служби та окремих висококваліфікованих спеціалістів.

Враховуючи викладене вище стосовно поділу фінансового контролю на державний і недержавний, можна зробити висновок, що державний фінансовий контроль будується за принципом централізації, бо «прямо чи опосередковано впливає із функціональної єдності фінансового господарства і управління» [6, с.63]. А недержавний фінансовий контроль реалізується суб'єктами, що не мають владних повноважень і не є централізованим.

Наведена класифікація фінансового контролю за видами вказує на їх різноманітність. Основним завданням нашої держави сьогодні є зміцнення таких існуючих різновидів фінансового контролю, як парламентський, президентський, адміністративний, внутрігосподарський, внутрівідомчий, та розвиток інституційного контролю.

Список літератури: 1. Офіційний вісник України. 1998. №28. Ст.1041. 2. Урядовий кур'єр. 2001. 17 січня. 3. Вознесенская Э.А. Финансовый контроль в СССР. М., 1973. 4. Финансовое право / Под ред. Химичевой Н.И. М., 2000; Белобжецкий Ш.А. Финансово-хозяйственный контроль в управлении экономикой. М., 1989; Андреев И.А. Финансовый контроль в СССР. Казань, 1974; Крамаровский Л.М. Ревизия и контроль. 1982; Эриашвили Н.Д. Финансовое право: Учебник для вузов. М., 2000; Финансовое право: Учебник / Под ред. Горбуновой О.Н. М., 1996. Финансовое право. Підручник (Алісов Е.О., Воронова Л.К., Калькаленко С.Т. та ін.). Х., 1998. 5. Ковалева Н.А. Понятие и классификация финансового контроля // Вопросы административного и финансового права в свете решений XXVI съезда КПСС. Сборник научных трудов. М., 1983. 6. Андреев А.Г., Соменков А.Д. Правовые основы финансового контроля // Финансы. 1999. №12.

Надійшла до редколегії 14.11.01

І.А. Шевчук

МОДЕЛЮВАННЯ РОЗМІЩЕННЯ ВІЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ТОРГОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах ринкової економіки успішний розвиток торгових підприємств вимагає розробки механізму ефективного вкладення інвестицій. У таблиці 1 показана динаміка депозитних вкладень підприємств торгівлі за останні роки.